

РЕЗЮМЕТА НА ПУБЛИКАЦИИТЕ,

представени за участие в конкурс за професор по

2.4. Религия и теология (Християнска апологетика) от доц. д-р Димо Кръстев Пенков

МОНОГРАФИИ:

1. Димо Пенков. Философско-богословските аргументи на св. Йоан Дамаскин за съществуването на Бога (богословско-апологетично изследване). Издателство LIBRUM, София, 2022, 149 страници; ISBN- 978-619-7690-01-9; COBISS.BG-ID- 53998088

Хабилитационното монографично изследване разглежда един от най-дискусионните въпроси от полето на Християнската апологетика – аргументите за съществуването на Бога, пречупени през призмата на светоотеческото богословие и опит и отразени в началните глави на „Точно изложение на православната вяра“ на св. Йоан Дамаскин. В своето значение на основна религиозна истина въпросът за съществуването на Бога е центърът, около който се формира и изгражда мирогледа на човека. Вечните въпроси за произхода на света и живота, както и за целта и назначението на човека, са в абсолютна и пряка зависимост от отговора на въпроса за Божието съществуване.

Изследването е структурирано в предговор, увод, три обособени глави, заключение, списък на изворите и използваната литература, индекс на имената и термините.

В предговора (с. 9–11) са представени мотивите за избора на тази тема от страна на автора, както и благодарности към колегите, оказали съдействие при написването на този труд. В увода (с. 12–22) са разкрити целите и задачите на изследването, което по своята същност, е една богословско-апологетична интерпретация, която, от една страна, разкрива безпрекословната вяроност и принадлежност на св. Йоан Дамаскин към духа и традицията на Православната църква, а от друга – привличането и използването на универсалния език на философската традиция, посредством който той аргументира и разкрива фундаментите на християнската вяра. Зададена е и предметно-методологичната рамка на изследването, посредством която авторът реализира така заложените цели.

Първа глава „*Жизнен и творчески път на св. Йоан Дамаскин*“ (с. 23–39) е посветена на жизнения път и богословското творчество на св. Йоан Дамаскин, но нейното смислово ядро е съсредоточено около трилогията „Извор на знанието“ и най-общо представяне на характерното и специфичното във всяка една от книгите. Своеобразен акцент в тази глава е анализът на идейните влияния, отразени във философското и богословско творчество на св. Йоан Дамаскин. Втора глава „*Божие битие – източник и онтологично основание на всичко съществуващо*“

(с. 40–84) навлиза в по-детайлно изследване на различни аспекти на богопознанието и ктизиологичните възгледи на св. Йоан Дамаскин. Той разкрива една централна идея, която е принципно свойствена на светоотеческата мисъл, а именно, че човечеството и цялото останало творение са, всъщност, неотделими от Бога, не само защото Той е техният Творец, следователно не единствено в логико-каузална връзка. Но те са съотносими спрямо Триединния Бог, тъй като върху тях е положен Божественият отпечатък на Първосъздателя. А човекът е носител и на земното, и на божественото. В първите глави от своето „Точно изложение на православната вяра“ св. Йоан Дамаскин разкрива два подхода към изясняване на човешкото познание за същността на Бога. Единият може да бъде определен като „платонически“ и той застъпва възгледа за абсолютната непонятност и непостижимост на Бога, а вторият стъпва върху християнското виждане за „откритостта“ на Бога, за един „откровен“ Бог. За св. Йоан Дамаскин самият Бог е „извор на знанието“ и съществуват два пътя на богопознание – богословието и домостроителството.

Още в началото на „Точно изложение на православната вяра“ св. Йоан Дамаскин подчертава, че всички съществуващи неща са „тварни или нетварни (несътворени)“. Това е ключов момент в разбирането на светоотеческата богословска традиция. Разграничението „тварно – нетварно“ отменя основното дуалистично философско разграничение между сътворено и несътворено, сетивно и умозрително, материално и духовно, материя и идея, тяло и душа, архетипна и материална действителност. Причината е, че във философските интерпретации на дихотомията „сътворено – несътворено“ отсъства понятието за сътворение. В християнската традиция разграничението между тварно и нетварно се отнася както към тленния, така и към умозримия свят, които са поставени в категорията „тварни“. Както сетивните, така и умозримите неща, от ангелите до последното камъче, са изменчиви и дължат своето битие на Божеството.

Антропологичните си възгледи св. Йоан Дамаскин развива във връзка с творението, и особено, с изкуплението. В духа на предшествениците си приема творението като изволение Божие, привеждащо към съществуване нещо, което по-рано не е било, и запазващо създаденото в битие. Бог сътворява човека по „свой образ и подобие“, сътворява го от две природи, разумна и сетивна, като го прави „връзка“ между видимото и невидимото. Човекът е надарен от своя Първосъздател със способността за творчество и съзидателна дейност, които му позволяват да се издигне над материалната природа и да търси Първата причина на всичко съществуващо. Изхождайки от тази идея и стъпвайки върху една солидна богословска основа, св. Йоан Дамаскин творчески пресъздава класическите антични формулировки на Аристотел, че причинно-следствените връзки, които наблюдаваме в света, насочват нашия взор към Първопричината на всичко съществуващо.

Така разгледаните въпроси във втора глава намират своето естествено продължение и

разрешение в трета глава – „*Философско-богословски аргументи за съществуването на Бога*“ (с. 85–125). Учението за познанието на Бога заема привилегировано място в системата на св. Йоан Дамаскин. В него е видна философската канава, която може да бъде извлечена без особено затруднение от богословския обхват на „Точно изложение на православната вяра“. Стремещът да се постигне една истина не само със средствата на разума, но и в хоризонта на вярата, най-добре проличава в аргументацията за съществуването на Бога. Св. Йоан Дамаскин представя няколко рационални аргумента сред които т. нар. космологично „доказателство“, отвеждащо към Аристотел. В него се съдържат две основни положения: първо – необходимостта от съществуването на Първопричина на света; второ – необходимостта от съществуването на Първодвигател, Който Сам трябва да бъде неподвижен и да привежда в движение всичко останало. Вторият рационален аргумент, приведен от св. Йоан Дамаскин е т. нар. телеологично „доказателство“, предполагащо наличието на разумно устройство на природата, което не може да бъде резултат от някаква случайност, а е дело на всемогъща и разумна Сила. Тези два аргумента за съществуването на Бога са широко коментирани в Античността. Третият аргумент на св. Йоан Дамаскин е т. нар. историко-психологически, почиващ върху всеобщността на вярата в Бога. Св. Йоан Дамаскин утвърждава идеята, че „знанието за това, че Бог съществува, е внедрено в нас по природа“.

Началните глави на „Точно изложение на православната вяра“, които разглеждат въпроса за „доказателствата“ за съществуването на Бога разкриват един много важен аспект на проблема, а именно обстоятелството, колко интензивно и в каква степен християнството е повлияно от елинската философия. Голямата заслуга на св. Йоан Дамаскин е в това, че той излага своите богословски аргументи за съществуването на Бога използвайки класическите философски постановки на Античността. С други думи, аргументацията на св. Йоан Дамаскин е изградена върху систематизирано структуриране на класическата философска интерпретация на древногръцките мислители, при която творчески са вплетени богословските постановки на библейско-светоотеческата традиция и опит. За св. Йоан Дамаскин аргументацията, разгръщана в съответствие със строгите норми на мисленето, постига и гарантира универсално валидни заключения за смисъла на съществуващото.

В *Заключението* (с. 126–128) са обобщени основните изводи и резултати от този богословско-апологетичен анализ. Философско-богословската аргументация за съществуването на Бога, представена от св. Йоан Дамаскин, се отличава с изключителна дълбочина на мисълта, прозираща в неговото вдъхновено слово, изпълнено със сила и убедителност. Аргументацията за съществуването на Бога е изградена и обединена около ненарушимата вътрешна логика, убеденост и съгласуваност, че троичният Бог е не само Творец на „всичко видимо и невидимо“, но е също така и Промислител, и Крепител, Който запазва, обгрижва и промишлява творението,

като го направлява и съдейства за осъществяването на неговата крайна цел.

Dimo Penkov. The Philosophical-Theological arguments of St. John Damascene for the Existence of God (theological-apologetic study). LIBRUM Publishing, Sofia, 2022, 149 pages; ISBN- 978-619-7690-01-9; COBISS.BG-ID- 53998088

The monograph-study for the habilitation procedure addresses one of the most controversial issues in the domain of Christian apologetics – the arguments for the existence of God, through the prism of theology of Holy Fathers as they are reflected in the opening chapters of St. John Damascene work “An Exact Exposition of the Orthodox Faith”. The question about the existence of God has a fundamental importance for the truth of religion and is the center in which the worldview of every human being is formed and shaped. The eternal questions of the origin of the world and life, as well as of the purpose and destination of the human being are absolutely and directly dependent on the answer to the question of God’s existence.

The study contains a preface, an introduction, three chapters, a conclusion and a bibliography with primary and secondary literature, along with an index of names and terms.

The preface (p. 9–11) presents the reason why the author has chosen this topic expressing also his thanks to the colleagues who assisted in the completion of this work. The introduction (pp. 12–22) reveals the aims and objectives of the study, which is, by its very nature a theological-apologetic interpretation that on the one hand reveals the unquestioning fidelity and belonging of St. John Damascene to the spirit and tradition of the Orthodox Church, and, on the other hand, the significance and use of the universal language of philosophical tradition through which St. John Damascene argues and reveals the foundations of the Christian faith. Moreover the subject-methodological framework of the study, through which the author realizes the goals that he has set, is also provided,

The first chapter “*Life and creative path of St. John Damascene*” (pp. 23-39) is devoted to the life and theological work of St. John Damascene and is concentrated around the trilogy of the “Fount of Knowledge” and the general presentation of what is significant and specific in each of the trilogy books. It is given an emphasis on the analysis of the influences from various philosophical ideas reflected on the philosophical and theological works of St. John Damascene.

The second chapter, “*God’s Being – Source and Ontological Foundation of All that Exists*” (pp. 40-84), goes into a more detailed exploration of various aspects of St. John Damascene’s theological and cosmological views. The Saint reveals an important idea that is fundamentally peculiar to the theological thought of the Fathers, namely, that humanity and the rest of the creation are, in fact, inseparable from God, not only because God is their Creator, therefore not only because of a logical-causal relation, but because humanity and the rest of creation are related to the Triune God, since the divine imprint of the Original Creator has been laid upon them. Thus the human being bears both the

earthly and the divine. In the first chapters on the work “An Exact Exposition of the Orthodox Faith” St. John Damascene reveals two approaches in clarifying the knowledge of the human being about the essence of God. One can be described as “Platonic” and it advocates the view of the absolute incomprehensibility and unknowability of God, while the second is based on the Christian view of the “openness” of a “revealed” God. For St. John Damascene, God himself is the “fountain of knowledge,” and there are two ways of divine knowledge – theology and economy

Already at the beginning of the “Exact Exposition of the Orthodox Faith” St. John Damascene points out that “all things, that exist, are either created or uncreated”. This is a key point in understanding the sacred theological tradition. The “created-uncreated” distinction abolishes the basic dualistic philosophical distinction between built-unbuilt, sensory and intelligible, material and spiritual, matter and idea, body and soul, the archetypal and material reality. The reason is that in the philosophical interpretations of the difference between “built-unbuilt” the notion of creation is absent. In the Christian tradition, however, the distinction between the created and uncreated refers to both the created corporeal and the uncorporeal world, which are placed in the category of “created” as a whole. Both sensory and intelligible things, from angels to the last pebble are mutable and owe their being only to God.

St. John Damascene develops his anthropological views in relation to creation and especially to redemption. In the vein of his predecessors he accepts creation as an act of God, bringing into being something that has not been there before and preserving the being of the created one. God creates human being in “His own image and likeness”, making him of two natures, rational and sensory rendering in this way the human being a “link” between the visible and the invisible. The human being is endowed by his Creator with the capacity for creation and formation, which enables him to rise above material nature and seek the First Cause of all that exists. Proceeding from this idea and based upon a solid theological foundation, St. John Damascene creatively recreates Aristotle’s classical ancient formulations that the causal-logical relations we observe in the world direct our gaze to the First cause of all that exists.

The addressed issues in Chapter Two find their natural continuation and resolution in Chapter Three, “*Philosophical and Theological Arguments for the Existence of God*” (pp. 85-125). The teaching of the knowledge of God occupies a significant place in the theological system of St. John Damascene. It is evident in it the philosophical contours that can be used without many difficulties from the theological perspective of the work “An Exact Exposition of the Orthodox Faith”. The aspiration to attain a truth not only by the means of reason, but also within the horizon of faith, is best seen in the argument for the existence of God. St. John Damascene presents several rational arguments among which is the so-called cosmological “proof” leading to Aristotle. In it two basic propositions can be found: first, the necessity of the existence of a First Cause of the world; second, the necessity of the existence of a

Prime Mover who must Himself be unmoved and set everything else in motion. The second rational argument given by St. John Damascene, is the so-called teleological “proof” that presupposes the existence of a rational constitution of nature, which cannot be the result of any accident but is the work of an omnipotent and rational Power. These two arguments for the existence of God were widely commented during antiquity. The third argument of St. John Damascene is the so-called historical-psychological one, resting on the universality of belief in God. St. John Damascene affirms the idea that “the knowledge of God’s existence has been implanted by Him in all by nature”.

The opening chapters of the work “An Exact Exposition of the Orthodox Faith”, which deal with the question of the “proofs” of God’s existence, reveal a very important aspect of the problem, specifically, the fact of how intensely and to what extent Christianity has been influenced by Greek philosophy. The great merit of St. John Damascene is that he sets forth his theological arguments for the existence of God using the classical philosophical formulations of antiquity. In other words, the argumentation of St. John Damascene is built on a systematic structuring of the classical philosophical interpretation of the ancient Greek thinkers, in which the theological formulations of the biblical-scriptural tradition and experience are creatively woven in. For St. John Damascene this kind of argumentation, which is characterized by the rigorous norms of thought achieves and guarantees universally valid conclusions about the meaning of what exists.

The *Conclusion* (pp. 126–128) summarizes the main inferences and results of this theological-apologetic analysis. The philosophical-theological argument for the existence of God presented by St. John Damascene is distinguished by an extraordinary depth of thought, full of power and conviction, evident in his inspired writings. The argumentation for the existence of God is formed and unified around the unbreakable inner logic, cogency and coherence that the Triune God is not only the Creator of “all things visible and invisible” but that He is also the Provider and Sustainer who preserves cares and foresees creation, guiding and assisting it in the realization of its ultimate purpose.

2. Димо Пенков. Възкресението Христово – победата на живота над смъртта.

Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, София, 2017, 148 страници; ISBN- 978-954-07-4244-1; COBISS.BG-ID- 1278814436

Монографията е опит за осмисляне на драматичния сблъсък на човека със смъртта, свързан с търсенето на автентичния смисъл на живот и преодоляването на смъртта във Възкресението Христово. Всъщност, всеки един по-задълбочен и детайлен размисъл относно християнската вяра и смисъла на човешкия живот, интуитивно и спонтанно се насочва към въпроса за изкуплението на човека и победата над греха, тлението и смъртта.

Монографията е структурирана в предговор, увод, четири обособени глави, заключение, три

приложения и списък на изворите и използваната литература. В предговора (с. 7–8) са представени мотивите за избора на тази тема от страна на автора, а уводът (с. 9–16) е фокусиран върху целите на изследването. Основната цел на автора е да направи един по-задълбочен анализ на богословските интерпретации за възкресението. Основната линия на съчинението е по оста *смърт – безсмъртие – възкресение*.

Първа глава „*Тайната на смъртта*“ (с. 17–46) разглежда въпроса за феномена „смърт“ и християнското отношение към нея. В живота на човека и раждането, и смъртта се възприемат като естествени събития в индивидуалния жизнен път на всеки, но същевременно тяхното емоционално въздействие и лично значение са съществено различни. Осъзнаването на феномена на смъртта се отразява на всички житейски планове на човека. Отношението към смъртта е един от най-важните въпроси, с които човек непременно се сблъсква в своя живот. В предхристиянските представи тя е възприемана като „преминаване в някаква друга форма“ или „като близък на съня“. Но тези възгледи дават на човека единствено възможност за някакво оптимистично възприемане на смъртта, но те изобщо не стигат до нейната истинска същност. Коренно различно е отношението към смъртта в Свещеното Писание. В него тя е представена като ужасна и чужда на първоначалната човешка природа и Божия план за човека. Но едновременно с това тя е и „благословия“. Въпреки че не е част от първоначалния Божи план, тя е Негов дар, израз на Неговата милост и състрадание. За нас, хората, да живеем безкрайно в този грехопаднал свят, въввлечени завинаги в порочния кръг на суката и греха, би било непоносима участ. Затова Бог ни е предоставил спасителен изход. Той разтрогва единението на душата и тялото, за да може впоследствие да ги оформи отново, като ги съедини при телесното възкресение в Последния ден и така да ги пресъздаде в пълнотата на живота.

Втора глава „*Безсмъртие на човешката душа*“ (с. 47–64) е посветена на въпроса за човешката душа и нейното безсмъртие. Реалността на живота след смъртта е въпрос от ключово значение за човешкото съзнание. Неговият отговор в решаваща степен определя как следва да прекараме земния си живот. Избягването на тази тема, както и преднамереното търсене на желан и удобен отговор, представлява наивен опит за бягство от реалността с непоправими последици. Съзнанието за неунищожимостта на духа винаги е било присъщо на хората. Каквито и форми да е приемала тази убеденост, тя е универсална и свързана с различни системи от възгледи. Повсеместното разпространение на вярата в неунищожимостта на човешката личност от смъртта е факт, който заслужава внимание и интересува всеки здравомислещ човек. В тази глава се търси отговор на въпроса какво представлява душата и каква е нейната участ след смъртта. Идеята за безсмъртието намираме още в предхристиянската мисъл, но този въпрос намира своето истинско разрешение в християнството. Християните не се обвързват с някакво философско учение за безсмъртието, те изповядват вярата във всеобщото възкресение. Истината за безсмъртието остава предмет на нашата вяра, но разумът може да я изрази посредством някои косвени аргументи, които са надлежно

коментирани в тази глава.

Трета глава „*Христовото Възкресение – победата на живота над смъртта*“ (с. 65–104) е централна в монографията. В началото тя представя предобразите на Възкресението. Старозаветните пророчества и трите новозаветни свидетелства за възкресявания – на дъщерята на Иаир (Марк. 5:22–43; Мат. 9:18, 23–25), на сина на Наинската вдовица (Лук. 7:11–16) и на Лазар (Иоан. 11:1–45) – са ярко доказателство за Божия предвечен план за победа над смъртта и спасение на човека. Акцентът в тази глава е върху Възкресението Христово като спасително събитие. То е разгледано не като изолиран акт, а като начало на всеобщото възкресение на мъртвите. Подчертава се, че Възкресението Христово е „основата, центърът и венеца на нашата православна християнска вяра“.

В четвъртата глава „*Възкресението Христово – истина или грандиозна измама*“ (с. 105–126) е направен апологетично-богословски анализ на всички рационалистични теории, които оспорват Христовото Възкресение, като по този начин се опитват да хвърлят съмнение върху факта на Възкресението или направо да го отрекат. Разгледаните хипотези крият реална опасност от достигане до радикално противоположни на християнската вяра схващания, водещи до изгубване на всякакъв критерий за обективност и истинност.

В *Заключението* (с. 127–130) е обобщена значимостта и ролята на Христовото Възкресение като абсолютен смислов център на сакраменталното пространство на човека.

Dimo Penkov. The Resurrection of Christ – The Victory of life over death. University Press „St. Kliment Ohridski“, Sofi[, 2017, 148 pages; ISBN- 978-954-07-4244-1; COBISS.BG-ID-1278814436

The current monograph is an attempt to understand the dramatic encounter of the human being with death and its relation to the search for the authentic meaning of life and the overcoming of death by the Resurrection of Christ. In fact, every deep and detailed reflection on the Christian faith and the meaning of human life is spontaneously and intuitively directed to the question of the redemption of human being and victory over sin, corruption and death.

The monograph contains a preface, an introduction, four chapters, a conclusion, three appendices along with a bibliography of primary and secondary sources. The preface (pp. 7-8) presents the reason why the author has chosen this topic, while the introduction (pp. 9-16) focuses on the research objectives. The main aim of the author is to provide an in-depth analysis of the theological interpretation of the resurrection. The structure of the work follows the *death-immortality-resurrection* axis.

The first chapter, “*The Mystery of Death*” (pp. 17-46) deals with the phenomenon of “death” and the Christian attitude to it. In human life, both birth and death are perceived as natural events in the life of each individual, yet their emotional impact and personal meaning are significantly different. The realization of

the phenomenon of death affects all of the life plans of each human being. The attitude towards death is one of the most important issues that one is bound to face in his life. According to pre-Christian notions death was perceived as “passing into some other form” or “as the twin brother of sleep”. However these views provide to the human being the possibility of a somewhat optimistic perception of death, but they do not recognize its true meaning. The attitude towards death in the Holy Scripture is radically different, because there death is presented as something horrible and alien to original human nature and God’s plan for the human being. At the same time death is also presented as a “blessing”. Although not a part of God’s original plan, death is His gif, an expression of His mercy and compassion. It would be an unbearable fate for us humans to live endlessly in this fallen world, forever caught in the vicious cycle of tediousness and sin. That is why God has provided us with a way out. He dissolved the union of soul and body in order that He may subsequently re-form them by reuniting them in the bodily resurrection on the Last Daya recreating them in the fullness of life.

The second chapter “*Immortality of the Human Soul*” (pp. 47-64) is devoted to the question of the human soul and its immortality. The reality of life after death is an issue of central importance to human consciousness. Its answer crucially determines how we should spend our earthly life. Avoiding this topic, as well as deliberately searching for a desirable and convenient answer is a naïve attempt to escape from reality, which has irreparable consequences. The reality of the incorruptibility of spirit has always been inherent in human beings. Whatever forms this conviction has taken, it is universal and is associated with different systems and views. The widespread belief in the incorruptibility of the human being even after death is a fact worthy of attention and interest for every human person. This chapter seeks to answer the question of what the soul is and its destiny after death. We find the idea of immortality in pre-Christian thought too, but this question finds its true solution only in Christianity. Christians do not bind themselves to some philosophical doctrine of immortality; they profess belief in the general resurrection. The truth of immortality remains a subject of our faith, but reason can express it by means of indirect arguments which are duly commented on this chapter.

The third chapter “*The Resurrection of Christ – the Victory of Life over Death*” (pp. 65-104), is central to the monograph. At its outset it presents the prefigurations of Christ’s Resurrection: Old Testament prophecies and the three New Testament testimonies of resurrection – the daughter of Jairus (Mark 5:22-43; Matthew 9:18, 23-25), the son of the widow at Nain (Luke 7:11-16) and that of Lazarus (John 11:1-45) – these testimonies are vivid proof of God’s eternal plan of victory over death and salvation of the human being. The emphasis of this chapter is on the Resurrection of Christ as a saving event for humanity. This even is seen not as an isolated act, but as the beginning of the universal resurrection of the dead. It is pointed out that the Resurrection of Christ is “the foundation, center and crown of our Orthodox Christian faith.”

In the fourth chapter, “*The Resurrection of Christ – Truth or Grand Deception*” (pp. 105-126), it is made an apologetic-theological analysis of all rationalistic theories that reject the Resurrection of Christ, thus

attempting to cast doubt on the fact of the Resurrection or outright deny it. The hypotheses examined carry the risk of leading to conclusions totally opposite to the Christian faith and to the loss of any criterion of objectivity and truthfulness.

The *Conclusion* (pp. 127-130) summarizes the significance and role of Christ's Resurrection presenting it as the absolute meaning and center of the sacramental space of human being.

СТУДИЯ

Димо Пенков. Нетварната светлина на Преображението Господне в учението на св. Григорий Палама. *Forum Theologicum Sardicensae. Prius. Богословска мисъл*, n. 1/2020, an. XXV, с. 7 – 31; ISSN- 1310-7909; COBISS.BG-ID – 112029795

В съвременните богословски дискусии въпросът за преобразяването на живота в опита на Таворската светлина е особено актуален и в много случаи се поставя на преден план. В тази публикация си поставяме за цел да разгледаме няколко аспекта от учението на св. Григорий Палама, свързани с нетварната светлина на Преображението Господне и участието в Божествения живот като изначална цел на човешкото съществуване. Обект на изследването са духовните реалности на Преображението Господне в контекста на динамиката и непрестанната промяна на човешкия живот в опита на Таворската светлина. По думите на св. Григорий Палама Преображението Господне е преобразяване на апостолите и тяхната способност в този момент да видят Славата на Господа. Тази светлина или слава Божия е енергията, в която Бог явява Своето пълно присъствие и нейното виждане е истинското съзерцание „лице в лице“ – „тайната на осмия ден на творението“ и съвършено състояние на обожение.

Dimo Penkov. The Uncreated Light of Transfiguration of Our Lord in St. Gregory Palamas' Thought. *Forum Theologicum Sardicensae. Prius. Богословска мисъл*, n. 1/2020, an. XXV, с. 7 – 31; ISSN- 1310-7909; COBISS.BG-ID – 1120297956

The question of the transformation of human life according to the experience of the Tabor light is particularly relevant today. In this article the author aims to examine various aspects of the teaching of St. Gregory Palamas, related to the uncreated light of the Transfiguration and participation in the Divine life as the original goal of human existence. The subject of the study is the spiritual reality of the Transfiguration in the context of the dynamics and constant change of human life according to the experience of the Tabor light. According to St. Gregory Palamas, the Transfiguration of the Lord is a transformation of The Apostles and their abilities at that moment of contemplating the Glory of Lord. This light or glory of God is the uncreated energy by which God manifests His full presence, and this

vision is a true contemplation "face to face" with God - "the mystery of the eighth day of creation" and a perfect state of deification.

СТАТИИ

1. Dimo Penkov. Faith and Knowledge/ Димо Пенков. Вяра и знание¹

Orthodox Theology & the Sciences. Glorifying God in His Marvelous Works. Sofia University Press, 2016, pp. 173 – 182; ISBN- 978-954-07-4223-6; COBISS.BG-ID – 1279077860

Религиозна идентичност и светоглед. Човекът в европейската цивилизация на XXI век. София, 2019, с. 349 – 359; ISBN – 978-954-392-575-9 COBISS.BG-ID – 1293253604

Представеният научен доклад е посветен на отношението между вярата и знанието. В него са разгледани взаимоотношенията между вяра и рационално познание, границите на тяхната компетентност, християнските предпоставки за знанието, естествената светлина на разума и богословската истина. Съвременното богословско разбиране по проблема „вяра и знание“ свидетелства за голямо разнообразие, пъстрота и несъвпадане на становищата при неговото разглеждане. Те се коренят предимно в различията на историческата традиция и в особеностите на православното, римокатолическото и протестантското богословие. Акцентът в доклада е поставен върху комплементарността (взаимодопълняемост) между вярата и знанието при запазване на тяхната автономия.

Dimo Penkov. Faith and Knowledge

The presented scientific report is dedicated to the relationship between faith and knowledge. It examines the relationship between faith and rational knowledge, the limits of their competence, the Christian premises for knowledge, the natural light of reason, and theological truth. The contemporary Christian understanding of the problem of the relationship between “faith and knowledge” testifies to the greater diversity, variegation and non-conformity of opinions in the examination of the problem. These opinions lie mainly in the differences of the historical tradition of Orthodox, Roman Catholic and Protestant theologies. The emphasis of the report is on the complementarity (reciprocity) between faith and knowledge while preserving their autonomy.

2. Димо Пенков. Категориите „добро“ и „зло“ в светогледа на Стоян Михайловски. П. П. Славейков, д-р К. Кръстев, Ст. Михайловски. Литература и социален опит: сборник с доклади

¹ Статията е публикувана на английски и български език.

от едноименната национална научна конференция с международно участие 3 – 4 ноември 2016. София, 2018, с. 241 – 249; ISBN – 978-954-326-339-4; COBISS.BG-ID – 1285667044

Всеизвестен факт е, че Стоян Михайловски е сред онези писатели, които са оставили трайни следи в нашето литературно развитие, но по-малко известен факт е, че той ни е оставил цялостно религиозно-философско творчество, в чийто център са поставени християнската вяра и морал. Целта на настоящия доклад е да се разгледат две важни морални категории в светогледа на Ст. Михайловски – „добро“ и „зло“. Върху тази тема той разсъждава през целия си живот. В представата си за злото стриктно се придържа към онова екзистенциално преживяване (грехопадението на Адам и Ева), отразено в неговата „Поема на злото“. В случая той търси причината на злото, неговия носител, неговите последствия и накрая какво обуславя възможността за преодоляването на тази тъмна страна в човешката природа.

Dimo Penkov. The categories "good" and "evil" in the worldview of Stoyan Mihailovski.

It is well known that Stoyan Mihailovsky is one of those writers who have left a lasting impression in our literary development, but less known in fact is, that he has left us full religious-philosophical creation, at the center of which are placed Christian faith and morality. The aim of present paper is to examine two important moral categories in the worldview St. Mihaylovsky – “good” and “evil”. On this topic he thinks throughout his entire life. In his idea of evil he strictly adhere to that existential experience (the fall of Adam and Eve), reflected in his “Poem of Evil”. In this case he seeks the cause of evil, its carrier, its consequences and in the end, what determines the possibility of overcoming this dark side of human nature.

3. Димо Пенков. Софиологията на княз Евгений Трубецкой (1863 – 1920). IN MEMORIAM. Протоерей Георги Флоровски (1893-1979): сборник с доклади от Годината на Флоровски. София, 2012, с. 208 – 216; COBISS.BG-ID - 1251529956

Учението за *София* – *Премъдростта Божия* в руската религиозна философия от края на XIX и началото на XX век събира в себе си както елементи на църковното Предание, така и на гностицизма, кабалата и европейската мистика. В своите съчинения много руски философи правят опит да „реформират“ православно християнско учение въз основа на „нецърковни“ (в повечето случаи юдейско-масонски и гностични) принципи. Много често интелектуалните мъдрувания за *София* имат еретичен характер. Всеизвестен факт е, че философското творчество на Трубецкой израства от идеите на Вл. Соловьев. Приемайки идеята за *София* Е. Трубецкой

отхвърля еднакво софиологията и на Вл. Соловьев, и на о. С. Булгаков, заради пантеистичното смесване на абсолюта и същността на света. За разлика от Вл. Соловьев, който утвърждава единството на Бога и света, той говори, че Бог съществува независимо от света и е над света. Бог присъства в него посредством своята обединяваща сила (*София*), но и светът съществува относително независимо от Бога. Е. Трубецкой много точно улавя явните противоречия и несъответствия между православната визия за *София*, *Премъдростта Божия* и религиозно-философските построения на о. С. Булгаков, при когото софиологията е изведена в краен, гностичен вариант. Признавайки наличието на вечни идеи – първообрази в недрата на Бога, признавайки Божествен замисъл за света, Е. Трубецкой отнася изцяло *София* към областта на трансцендентното, като избягва по този начин раздвоението на Премъдростта на „тварна“ и „нетварна“.

Dimo Penkov. The Sophiology of Prince Eugeny Trubetskoy (1863 – 1920)

The doctrine of Divine Wisdom-Sophia in Russian religious philosophy of the late 19th and the beginning of 20th century brings in itself both elements of the Church Tradition and Gnosticism, Kabbalah and European mysticism. In their writings many Russian philosophers attempt to “reform” the Orthodox Christian doctrine on a “unchurch” (mostly Judeo-Masonic and Gnostic) basis. Often, the intellectual speculations on Sophia have heretical characteristic.

It is well known that the philosophical works of Trubetskoy grew from the ideas of Vladimir Solovyov. Accepting the idea of Sophia, E. Trubetskoy still rejects equally Solovyov’s and Bulgakov’s sophiologies, because of the pantheistic mixing of the absolute and the essence of the world. Unlike Solovyov, who asserts consubstantiality of God and the world, he points out that God exists independently of the world and is above the world. God is present in it through His unifying force (Sophia), but the world has relatively independent of God. Trubetskoy very accurately identifies the apparent contradictions and inconsistencies between the Orthodox vision of Sophia – Wisdom of God and the religious-philosophical constructs of Bulgakov, who displays the sophiology in its extreme, gnostic version. Recognizing the existence of eternal ideas-prototypes in the bosom of God and the divine plan for the world, Trubetskoy applies Sophia fully to the transcendental realm, avoiding in this way the split of the Wisdom as “created” and “uncreated”.

4. Димо Пенков. Преп. Теодор Студит (759 – 826) и неговият апологетичен подход в „Три опровержения срещу иконоборците“. *Forum Theologicum Sardicensae. Prius. Богословска мисъл*, n. 2/2020, an. XXV, с. 7 – 2; ISSN- 1310-7909; COBISS.BG-ID – 1120297956

Авторът анализира апологетичните риторични елементи в трите слова срещу отричащите почитането на светите икони. Свети Теодор Студит разгръща своите опровержения, които доразвиват аргументите на св. Йоан Дамаскин и ги надграждат. Светецът излага основните христологични измерения в аргументацията на православните защитници на светите икони.

Dimo Penkov. St. Theodore Studites (759-826) and His Apologetical Approach in the Antirretics (Defense of the Icons).

The author analyzes the apologetic rhetorical elements in the three discourses against those who deny the worship of the holy icons. St. Theodore the Studite unfolds his refutations that develop even more the arguments of St. John Damascene and build upon it. The Saint sets forth the basic Christological dimensions of the arguments of the Orthodox defenders of the holy icons.

5. Димо Пенков. Апологетичните възгледи в ранните съчинения на св. Атанасий Велики. *Forum Theologicum Sardicensae. Prius. Богословска мисъл*, n. 1/2018, an. XXIII, с. 61 – 70; ISSN-1310-7909; COBISS.BG-ID – 1120297956

Целта на тази статия е да се изследват апологетичните похвати и методология в ранните съчинения на св. Атанасий. Изследването се фокусира върху най-важните ранни произведения на св. Атанасий – „Слово срещу езичниците“ и „Слово за възплъщението на Бога Слово“.

Dimo Penkov. Apologetic views in the Early Works of St. Athanasius the Great

The aim of this paper is to examine the apologetic strategies and the methodology of the early works of St. Athanasius. This essay focuses on the two most important early works of St. Athanasius "Against the Heathen" and "On the Incarnation of the Word".

6. Димо Пенков. Изкуплението и спасението на човека в словата и поученията на св. Климент Охридски. *Свети Климент Охридски – пръв епископ на българския език. Сборник статии.* УИ „Св. Климент Охридски“. София, 2020, с. 41 – 52] ISBN- 978-954-07-5097-2; COBISS.BG-ID- 44999944

В настоящата статия авторът разглежда темата за изкуплението и спасението на човека в словата и поученията на св. Климент Охридски. Концепцията, че онтологичното основание за съществуването на всяко единично битие, включително и на човека, е самото Божие битие, е

централна и основоположна за богословското творчество на св. Климент Охридски. Възгледите му за изкуплението и спасението на човека са изградени изцяло върху съществуващата библейска основа и патристична традиция в богословието. Основната линия е, че изкуплението и въздигането на грехопадналото човечество до Бога е извършено чрез живота, страданията и възкресението на възплътилия се Син Божи. Теоцентризмът и антропоцентризмът на св. Климент Охридски имат своите дълбоки и строго православни догматични основания и се изграждат върху неговите христологични възгледи.

Dimo Penkov. The Redemption and Salvation of Man in the Sermons of St. Clement of Ohrid

In the present article, the author examines the topic of redemption and salvation in the teaching and sermons of St. Clement of Ohrid. The concept that the God's very being is ontological basis for the existence of every single being, including that of the man, is central and fundamental to the theological work of St. Clement of Ohrid. His views on man's redemption and salvation are based entirely biblical foundation and patristic tradition in the Christian theology. The bottom line is that the redemption and elevation of the fallen humanity to God was done through the life, suffering, and resurrection of the incarnate Son of God. The Theocentrism and anthropocentrism of St. Clement of Ohrid have its deep and very Orthodox dogmatic ground and are based on his Christological views.

7. Димо Пенков. Приносът на проф. архим. Д-р Евтимий Сапунджиев за развитието на апологетичната наука в България (по случай 75 години от смъртта му). *Професор д-р архимандрит Евтимий Сапунджиев. Живот, църковна и академична дейност (1884 – 1943 г.). Сборник по случай 75 години от кончината му.* УИ „Св. Климент Охридски“, София, 2020, с. 23 – 31; ISBN- 978-619-91095-4-0; COBISS.BG-ID- 44228872

Научната публикация е фокусирана основно върху разкриването на приноса на проф. д-р архим. Евтимий Сапунджиев за създаването и структурирането на апологетичната наука в България и е разработена по случай 75 години от смъртта му. Той е първият редовен професор по „Систематическо богословие“ в новосъздадения през 1923 г. Богословски факултет на Софийския университет. Първата встъпителна лекция на тема „Елементи на вяра в основите на нашето познание“ е изнесена от него на 9 ноември 1923 г. в аудитория № 45 на Университета, като тя е и първата академична лекция в историята на Богословския факултет. Проф. архим. Евтимий Сапунджиев оставя след себе си огромно научно-богословско творчество, чийто основен акцент е Християнската апологетика.

Dimo Penkov. The contribution of Prof. Dr. Evtimiy Sapundzhiev to the development of

Apologetics in Bulgaria (on the occasion of the 75th anniversary of his passing)

This scientific paper focuses mainly on the contribution of Prof. Dr. Archim. Evtimiy Sapundzhiev to the creation and formation of Apologetics in Bulgaria and it is written on the occasion of the 75th anniversary of his passing. He was the first full professor of “Systematic Theology” at the newly established Faculty of Theology of Sofia University that time. The first inaugural lecture on “Elements of Faith in the Foundations of our knowledge” was delivered by him on 9 November 19323 in Auditorium 45 of the University and it was the first academic lecture in the history of the Faculty of Theology. Prof. Archim. Evtimiy Sapundzhiev left behind a vast scholar-theological work the main focus of which is Christian apologetics.

8. Димо Пенков. Щрихи към биографията и научно-апологетичната дейност на проф. д-р Борис Маринов (1895–1980). *Професор д-р Борис Маринов: живот и академична дейност (1895 – 1980).* УИ „Св. Климент Охридски“, София, 2022, с. 62–72; ISBN – 978-954-07-5400-0

Публикацията е насочена към едно по-детайлно разкриване на различни и малко известни аспекти от живота и творческия път на проф. д-р Борис Маринов. Характерното за него е, че той продължава делото на своя предшественик и изгражда една широко мащабна и разгърната богословско-апологетична система. В специализирани монографии, студии и статии проф. Б. Маринов разработва такива важни апологетични въпроси като отношението между религията и науката, Библията и науката, значението на молитвата за духовния живот на християнина, историческото съществуване на Исус Христос и много други. Всички научни публикации на проф. Б. Маринов са насочени към разкриването и защитата на основните верови истини на християнството. Особен акцент в тази публикация е поставен върху встъпителната му лекция като доцент на тема „Опиум ли е религията за човешката душа и за народите?“

Dimo Penkov. Biographical and scholar strokes on the apologetic activity of Prof. Dr. Boris Marinov (1895 – 1980)

This paper aims to disclose thoroughly various and little known aspects of the life and work of Prof. Dr. Boris Marinov. The most typical characteristic of him is that he continued the work of his predecessor and built upon it a large-scale and extensive theological-apologetic system. B. Marinov dealt with important apologetic issues as the relationship between religion and science, Bible and science, the importance of prayer for the spiritual life of the Christian, the historicity of Jesus Christ and many others by having written specialized monographs, studies and articles. All scholarly papers of Prof. B. Marinov are aimed at revealing and defending the basic religious truths of Christianity. In the current paper a special emphasis is placed on his inaugural lecture as Assoc. Prof. with the topic:

“Is Religion Opium for the Human Soul and for the Nations?”.

9. Димо Пенков. Библейски мотиви в патриотичната лирика на Иван Вазов. Изворът на живота. Библейска библиотека № 7. Сборник с доклади от семинари на Библейски колегиум, порведени в гр. Несебър, декември 2009 и 2010 г. София, 2011, с. 87 – 98. ISBN- 978-954-400-617-4; COBISS.BG-ID- 1247866340

Представената публикация е посветена на библейските мотиви в патриотичната лирика на Иван Вазов, която традиционно остава недооценена при очертаване богатството на творческото му наследство. Изследваната проблематика дава добра възможност да се разкрие „другия“ Вазов, чийто образ е по-малко познат, но без който представата ни за патриарха на българската литература ще е непълна и едностранчива. Религиозността на Иван Вазов се проявява главно в две основни насоки – природата, в която той вижда „десницата на Бога“ и съдбата на българския народ, където се срещат патриотичното с религиозното чувство на поета. В центъра на изследването е цикълът с оди „Епопея на забравените“, която е изградена като сложна художествена система, която моделира възрожденските същности като библейско откровение.

Dimo Penkov. Biblical Motifs in the Patriotic Lyrical Works of Ivan Vazov

The current paper is devoted to the biblical motifs in Ivan Vazov’s patriotic lyrical works, which traditionally remain underestimated even when the richness of his creative heritage is outlined. The issues explored provide a good opportunity to reveal the “other” Vazov, whose image is less well known, but without whom our notion of the Patriarch of Bulgarian literature would be incomplete and one-sided. Ivan Vazov’s religiosity manifests itself mainly in two main directions – nature, in which he sees “the right hand of God”, and the fate of the Bulgarian people, where the patriotic and the religious sense of the poet encounter each other. At the core of the study is the cycle of odes, “Epic of the Forgotten”, which is constructed as a complex artistic system that presents personalities from the Bulgarian National Revival in the style of Biblical revelation.

10. Димо Пенков. Ф. М. Достоевски и неговата апология на вярата в Исус Христос. Сп. Светодавец. Година III (2021)/Бр. 11. София, 2021, с. 55 – 67; ISSN- 2683-0655; COBISS.BG-ID- 1292982244

Публикацията е посветена на 200 години от рождението и 140 години от смъртта на бележития

руски писател Ф. М. Достоевски. Неговото художествено творчество представлява литературна интерпретация на евангелските разбирания за свобода, добро, зло, Истина, вяра и неверие и е един от най-ярките примери за религиозен прочит на човешкото битие. В статията се изследва начина, по който основите на православното учение за Богочовека намират място и израз в религиозния мироглед на писателя и възприемането му за Иисус Христос. За него Иисус Христос не е отвлечен нравствен идеал, не е абстрактна философска истина, а абсолютно, превишаващо всичко личностно Благо и най-съвършена Красота. Достоевски утвърждава, че Истината Христос не е понятийно познаваема истина, а е екзистенциално познаваема – Истина, познаваема с цялото същество, Истина, която не се знае, а се живее. Ф. М. Достоевски се издига във вярата си в Иисус Христос чрез „горнилото на упорити съмнения“ и запечатва Неговия богочовешки образ в душата си чрез задълбочен личен духовен опит.

Dimo Penkov. F.M. Dostoyevsky and his Apology of Faith in Jesus Christ

The paper is dedicated to the 200th birth anniversary and 140th anniversary of the passing of the famous Russian writer F. M. Dostoyevsky. His work is a literary interpretation of the Gospel concepts of freedom good, evil, truth, faith and unbelief and one of the most vivid examples of religious interpretation of human existence. The article explores the way in which the foundations of the Orthodox teaching of the God-man finds a place and an expression in the writer's religious worldview and his perception of Jesus Christ. For him, Jesus Christ is not an abstract moral idea or a teacher of philosophical truths, but an absolute person transcending everything considered good along with the most perfect beauty. Dostoyevsky affirms that the Truth of Christ is not a conceptually knowable truth, but an existentially knowable one – a Truth that can be acknowledged by the being as a whole, a Truth that is not known but is practiced and lived. F. M. Dostoyevsky found faith in Jesus Christ through the “forging furnace of persistent doubts” and sealed the image of God-man in his soul through profound personal spiritual experience.

11. Димо Пенков. Антропологични постановки в творчеството на протоерей Александър Мен. *Библия – култура – диалог. Библистика и диалог. Изследвания, студии. Сборник, том пет.* София, 2013, с. 140 – 147; ISBN- 978-954-92528-5-9; COBISS.BG-ID- 1290554084

Необходимостта от познание на света и философско осмисляне на цялостния съзнателен живот на човека присъства по един забележителен начин в творчеството на отец Александър Мен, защото разбирането за съществуването на света и разбирането за човека са неразделни и

ориентирани едно към друго. Заставайки на една чисто християнска визия за човека, отец А. Мен се опитва да отговори на някои въпроси, породени от откритията на последните два века и най-вече на издигнатата в култ в ново време еволюционистка теория за живота в нейния атеистичен вариант. Положението на човека в този свят, според разбирането на отец А. Мен, е централно и уникално – той се намира буквално между духовно-ангелския свят и материалния свят на природата, но в себе си побира и съвместява и двата. В своето „кredo“ о. А. Мен изповядва, че достойнството на личността, ценността на живота и творчеството се оправдават от това, че човек е творение Божие (срв. Пс. 8:5–6).

Dimo Penkov. Anthropological formulations in the works of Protopriest Alexander Men

The need for knowledge about the natural world and philosophical reflection on the conscious life of human being is present in the work of Father Alexander Men in a remarkable way; because the understanding of world's existence and the understanding of human being are inseparable and oriented towards each other. Based on a purely Christian vision of human being, Fr. Men attempts to answer certain questions raised by the scientific discoveries of the last two centuries and especially by the theory of evolution in its atheistic version, which has been become a cult in modern times. According to Alexander Men the situation of the human being in this world is central and unique – the human being is literally between the spiritual-angelic world and the material natural world, but he contains and reconciles both of them within himself. Fr. Alexander Men professes that the dignity of the person, the value of life and creativity are justified by the fact that the human being is a creation of God (cf. Ps. 8:5-6).

12. Димо Пенков. Православният догмат и духовният опит на Църквата. Догмат и терминология в православната християнска традиция. Материали от IV международен симпозиум по православна догматика, 22 – 25 септември 2013 г., София. Supplementum към сп. „Богословска мисъл“. София, 2013, с. 50 – 55; ISSN- 1310-7909; COBISS.BG-ID- 1270715620

Статията коментира разбирането за православните догмати като резултат от духовния опит на Църквата, което има съществено значение за православното църковно съзнание, определило своя живот чрез главенството на Господ Иисус Христос и изповядването на Неговата вечна правда. Църквата е подготовка на човечеството за Царството Божие, в достигане от човека мярата за „пълната възраст на Христовото съвършенство“ (Еф. 4:13). Православните догмати с духовни реалности в живота на Църквата, целящи да одухотворят дейността на човека и да

изпълнят неговия живот с висш смисъл, просвещавайки го със светлината на Божествената истина. В своето абсолютно значение на истина, догмите са определящи нормативни елементи на вярата.

Dimo Penkov. The Orthodox Dogma and the Spiritual Experience of the Church

This paper comments on the understanding of the Orthodox dogmas as a result of the spiritual experience of the Church, which is essential for the Orthodox ecclesial consciousness that has defined Church life by the headship of the Lord Jesus Christ and the confession of His eternal righteousness. The Church is the preparation of humankind for the Kingdom God, in “attaining to the whole measure of the fullness of Christ” (Ephesians 4:13). Orthodox dogmas are spiritual realities in the life of the Church, intended to spiritualize the activity of human being and fill his life with higher meaning, illuminating him with the light of Divine truth. In their absolute significance as truth, dogmas are the defining normative elements of faith.

УЧЕБНО ПОМАГАЛО

Димо Пенков. Античната теология на Сократ, Платон и Аристотел като форма на богопознание. УИ „Св. Климент Охридски“. София, 2008, 87 стр. ISBN- 978-954-07-2644-1; COBISS.BG-ID- 1228057572

През последните години се забелязва все по-засилен интерес към философската теология на Сократ, Платон и Аристотел. Настоящата разработка няма за цел цялостна интерпретация на тяхната теология, а по-скоро да открие някои специфични акценти от нея като форма на естествено богопознание. В своята теология Сократ, Платон и Аристотел не достигат до Бога на християните, но откриват познавателния хоризонт, в който се разкрива религиозният опит, свързан с християнското Откровение и детайлно разработен от светите отци и учители на Църквата. Древногръцките философи ни дават онази културна и терминологична основа, която е била необходима за създаването на християнското богословие. Предложеното учебно помагало успешно подпомага работата на студентите в Богословския факултет в посока по-детайлното и обосновано усвояване на апологетичната проблематика.

The ancient theology of Socrates, Plato and Aristotle as a form of knowledge of God.

In recent years there has been a growing interest in the philosophical theology of Socrates, Plato and Aristotle. The current paper does not intend to provide a comprehensive interpretation of their theology, but rather to highlight some specific moments of it as a form of natural theology. In their theology, Socrates, Plato and Aristotle do not reach to the Christian God, but they open the cognitive horizon in which the religious experience related to the Christian Revelation was elaborated in detail by the Holy Fathers and the teachers of the Church. The ancient Greek philosophers give us the cultural and terminological foundation, which is necessary for the formation of Christian theology. The current textbook successfully supports the work of students in the Faculty of Theology towards a more detailed and grounded understanding of apologetic issues.